

Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού

Τόμ. 1, Αρ. 2 (2021)

Χώροι από Ήχο - Χρόνοι της Τεχνικής

Βιβλιοκριτική: Αναπαραστάσεις του ανοίκειου: Νομαδισμός και αισθητική στην ρέιβ ψυχεδελική σκηνή, Εκδόσεις Νήσος, 2020.

Βασιλική Λαλιώτη

doi: [10.12681/automaton.29883](https://doi.org/10.12681/automaton.29883)

Copyright © 2022, Βασιλική Λαλιώτη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαλιώτη Β. . (2022). Βιβλιοκριτική: Αναπαραστάσεις του ανοίκειου: Νομαδισμός και αισθητική στην ρέιβ ψυχεδελική σκηνή, Εκδόσεις Νήσος, 2020. *Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού*, 1(2), 161–165. <https://doi.org/10.12681/automaton.29883>

Κυριακόπουλος Λέανδρος: *Αναπαραστάσεις του ανοίκειου: Νομαδισμός και αισθητική στην ρέιβ ψυχεδελική σκηνή*, Εκδόσεις Νήσος, 2020.

Βασιλική Λαλιώτη*

(Μεθ)οριακότητα και καθημερινή ζωή

Η εθνογραφία του Κυριακόπουλου είναι προϊόν μιας πολύχρονης και συστηματικής έρευνας και αποτελεί πολύτιμη συμβολή στην ανθρωπολογική μελέτη της ηλεκτρονικής χορευτικής μουσικής στην Ελλάδα και τον κόσμο. Το εθνογραφικό υλικό του συγκεντρώθηκε από τα ταξίδια και τη συμμετοχή του σε μερικά από τα πιο σημαντικά φεστιβάλ που έλαβαν χώρα κατά την τελευταία δεκαετία: από το Ozora της Ουγγαρίας μέχρι το Island of Fire στη Λήμνο και το Aurora στη Χαλκιδική. Αυτά τα φεστιβάλ συσχετίστηκαν, επίσης, με το Morocco (2001), το Sola Luna (2001) και το Samothraki Dance Festival (2002), αλλά και με κάθε πάρτι, στο οποίο συμμετείχε, σε ιδιωτικούς χώρους, νυχτερινά κέντρα, δάση και παραλίες. Το έργο του φωτίζει πλευρές της ρέιβ

ψυχεδελικής σκηνής, ένα μουσικό φαινόμενο, το οποίο βρίσκεται, δυστυχώς, στις παρυφές των ενδιαφερόντων των ερευνητών στην Ελλάδα, τόσο από τη σκοπιά των μουσικών σπουδών και της ανθρωπολογίας, όσο και άλλων γειτονικών πεδίων, όπως είναι η κοινωνιολογία, η ιστορία, οι πολιτισμικές σπουδές κ.ά.

Παρόλο που η ρέιβ και οι ηλεκτρονικές χορευτικές μουσικές κουλτούρες, όπως δείχνει η συγκεκριμένη εθνογραφία, αλλά και πλήθος μελετών σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής πολλών ανθρώπων, σπανίως ελκύει την προσοχή των ανθρωπολόγων. Αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος οφείλεται, αφενός στο γεγονός ότι δεν είναι αρκούντως εξωτική (παρά τις προσπάθειες, ένθεν κακείθεν, εξωτικοποίησής της) και «παραδοσιακή», ώστε να χρήζει «προστασίας» και

* Μόνιμη Καθηγήτρια Ανθρωπολογίας της Επιτέλεσης στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών. E-mail: vlalioti@music.uoa.gr

«διάσωσης», αφετέρου δεν συνδέεται (άμεσα τουλάχιστον ή κυρίως) με τις παραμελημένες, μη ηγεμονικές περιοχές του πλανήτη, στην ανάδειξη των φωνών και των μουσικών των οποίων η ανθρωπολογία έχει ιστορικά αφιερώσει τον εαυτό της. Ωστόσο, όπως βλέπουμε στο συγκεκριμένο έργο, η συμβολή της ανθρωπολογίας στη μελέτη της δημοφιλούς μουσικής γενικότερα μπορεί να είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς αναδεικνύει τις βιοϊστορίες συγκεκριμένων ανθρώπων και ιχνηλατεί, μέσα από την συνολική (μουσική) εμπειρία τους, «τις σχετικές διαδρομές, παραστάσεις, αναπαραστάσεις, μυθολογίες, ενσώματες πρακτικές και φαντασιακές εμπειρίες» (2020: 11). Στρέφει την προσοχή σε συγκεκριμένα υποκείμενα και σε συγκεκριμένα δρώμενα και διερευνά τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους αυτά τα δρώμενα εντάσσονται στην καθημερινότητά τους.

Όπως σημειώνει ο ίδιος ο συγγραφέας, «το psytrance δρώμενο γίνεται το όχημα για να διερευνησ[ει] το εντόπιο και ενίοτε κριτικό ενδιαφέρον για τη φαντασμαγορία της ψυχεδελικής γιορτής, αλλά και για να εξετάσ[ει] το ζήτημα της συγκρότησης του καθημερινού μέσω της ευφορικής διάσχισης των συνόρων στην οποία προτρέπει ο φεστιβαλικός χάρτης» (ό.π.: 38). Προσεγγίζει «τις αναζητήσεις των υποκειμένων για τον εφήμερο άλλο κόσμο του psytrance παραμυθιού», «όχι ως εξαίρεση από το κοινωνικό, αλλά ως διάσταση της σύγχρονης καθημερινής ζωής στη νεωτερικότητα, όπου η φαντασία της πραγμάτωσης “άλλων κόσμων”, μπορεί να θεωρηθεί “κανόνας» (ό.π.: 45). Εντάσσοντας τη δουλειά του στις σύγχρονες αναγνώσεις «του χημικού ρέιβ εορτασμού», οι οποίες εστιάζουν, μεταξύ

άλλων, «στην πολιτική οικονομία των βιοματικών σχηματισμών και της ψυχεδελικής αισθητικής, στην εντόπια αναζήτηση της psytrance “αυθεντικότητας”, στον νοματισμό και στην κοσμοπολιτική ηθική των θιασωτών και θιασωτριών, καθώς και στη διεθνικότητα της ηλεκτρονικής μουσικής και της ριζωματικής και υβριδικής της εξέλιξης» (ό.π.: 44-45), η εθνογραφία του Κυριακόπουλου μας καλεί σε μια εξερεύνηση του πλούτου και των αντιφάσεων της κουλτούρας της καθημερινής ζωής.

Στο πλαίσιο του μεταμοντερνισμού το υποκείμενο παρουσιάστηκε παγιδευμένο σε ένα κοινωνικό σύστημα στο οποίο δεν είχε κανέναν έλεγχο, έγινε απλώς η αντανάκλαση αποπλαισιωμένων εικόνων και αντικειμένων. Το καθημερινό συνδέθηκε με «το βαρετό, το συνηθισμένο, το κοινότυπο, το μη επεισοδιακό, το στοιχειώδες, το μονότονο, το επαναληπτικό, το μη αυθεντικό και το μη ικανοποιητικό» (Sheringham 2006: 23). Πιο σύγχρονες, εντούτοις, προσεγγίσεις, ξαναβλέπουν την καθημερινή ζωή ως μια δυναμική διαδικασία, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται ένα υποκείμενο, το οποίο μπορεί και να χρησιμοποιεί τα μέσα και τα καταναλωτικά προϊόντα με ενεργό και δημιουργικό τρόπο, για να συγκροτεί ταυτότητες και τρόπους ζωής αναστοχαστικά. Από αυτή τη σκοπιά, το καθημερινό μπορεί, επίσης, να περιλαμβάνει «το εξαιρετικό, το υπέροχο, τη βαθιά θλίψη και τη βαθιά χαρά, την αγάπη και τη θυσία, πολιτική και ποιητική» (Storey 2014: 3). Το εθνογραφικό υλικό του Κυριακόπουλου αναδεικνύει αυτές ακριβώς τις εντάσεις που υπάρχουν στην πρόσληψη του καθημερινού: οι συνομιλητές και συνομιλήτριές του μοιάζουν δεμένες στις ευρύτερες δομές και

μορφές της πολιτικής οικονομίας και ταυτόχρονα επιχειρούν να απελευθερωθούν από αυτές· αναπαράγουν ευρύτερες κοινωνικές ιεραρχίες και αποπειρώνται να άρουν κοινωνικά εμπόδια· ο λόγος και οι πρακτικές τους αντανακλούν κυρίαρχες αξίες και την ίδια στιγμή επιτελούν εναλλακτικές σχέσεις εξουσίας, προάγουν στερεότυπα και τις ενδυναμώνουν για να συντηρήσουν την ιδιαιτερότητα της κουλτούρας τους. Η ρέιβ ψυχεδελική κουλτούρα, όπως και η καθημερινή ζωή τους, περιλαμβάνει αυτά που κάνουν και δημιουργούν, αυτά που τους αρέσουν και δεν τους αρέσουν, αυτά που μαθαίνουν και θυμούνται. Η ρέιβ κουλτούρα (όπως και κάθε κουλτούρα) δεν είναι ένα σενάριο που υποτίθεται ότι οι άνθρωποι φέρουν στη συνάντησή τους με τον κόσμο (όπως πολλοί ανθρωπολόγοι έχουν επιχειρήσει να δείξουν), αλλά είναι αυτά που πράγματι κάνουν.

Οι αφηγήσεις και οι πρακτικές των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών στη ρέιβ ψυχεδελική σκηνή, μέσα από τα μάτια, τα αυτιά και τη γραφή του Κυριακόπουλου, μοιάζουν να κάνουν σαφές ότι οποιαδήποτε προσπάθεια να διαχωρίσουμε την καθημερινή ζωή από τα μη καθημερινά, εξαιρετικά γεγονότα πέφτει στο κενό: «παρεμπιπτόντως, επιχειρώ να οριοθετήσω την επιστημολογία που αποδέχεται άκριτα τη διαίρεση της κοινωνικής εμπειρίας σε καθημερινή και σε μιαν άλλη. Επιθυμώ, δηλαδή, να εμπλακώ με τα όρια των αφηγηματικών μοτίβων περί ορίων και των παραγνωρίσεων τους ως κυριολεξίας» (ό.π.: 55). Ο Κυριακόπουλος ασκεί κριτική σε κυρίαρχες αναγνώσεις της ρέιβ, οι οποίες κατανοούν την αποκαλυπτική αφήγηση ως κρυπτογραφημένη απόδειξη της οριακής,

πέραν του καθημερινού, εμπειρίας. Αυτές οι μελέτες εξυμνούν το psytrance συμβάν ως «εξαιρετικό» και «εκτός νόρμας», ένα συμβάν που έχει στόχο την «κοινωνική αλλαγή», και χρησιμοποιούν την οριακότητα που εμφανίζεται ως εντόπια επίσημη εξιστόρηση για να εντάξουν το συμβάν «σε ένα δυϊστικό πλαίσιο, που αντιδιαστέλλει αφενός την “καθημερινότητα/παθητικότητα/ρουτίνα” και αφετέρου την “άλλη εμπειρία/αφύπνιση/εξαιρέση”». Εκκινώντας από την ιδέα ότι υπάρχουν διαλείμματα στην κοινωνική ζωή, για τους υποστηρικτές αυτού του δυϊστικού πλαισίου, «η τεχνολογισμική θέαση του καθημερινού κόσμου ως κοινοτοπίας [γίνεται] το βασικό διακύβευμα στη μυθολογία της psytrance σκηνής, η οποία κατανοεί τον εαυτό της ως κατεξοχήν φορέα υλοποίησης του μη καθημερινού» (ό.π.: 226-227).

Η ανάλυση και ερμηνεία του εθνογραφικού υλικού για τον χημικό ρέιβ εορτασμό από τον Κυριακόπουλο αποκαλύπτει το αδιέξοδο στο οποίο μπορεί να οδηγήσει η μετατροπή της οριακότητας από μια εξηγητική θεωρία σε μια πρακτική στρατηγική της ανατρεπτικής δράσης (McKenzie 2001). Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της οριακότητας αναπτύχθηκε από τον Βρετανό ανθρωπολόγο Βίκτορ Τέρνερ (Victor Turner) για να περιγράψει έναν τρόπο με τον οποίο η κοινωνία εκφράζει, φανερώνει τον εαυτό της στον εαυτό της. Επιτελεστικά είδη των (μετα)μοντέρνων κοινωνιών, τα οποία συνδέονται με τις τέχνες, τον ελεύθερο χρόνο και τον αθλητισμό, έχουν, κατά τον Τέρνερ (1974b, 1977), στοιχεία οριακότητας που έλκουν την καταγωγή τους από προγενέστερες τελετουργικές μορφές και είναι με έναν τρόπο αναστοχαστικές: οι άνθρωποι, ως

αυτο-επιτελεστικά όντα, παρουσιάζουν σε κοινή θέα κώδικες συμπεριφοράς και αξίες, παίζουν με αυτές, είτε για να τις επανασυνθέσουν με νέους τρόπους, είτε για να τις επανειβειωθούν. Η οριακότητα, συνεπώς, καταλαμβάνει έναν ενδιάμεσο χώρο, συνιστά ένα υποπροϊόν της επιτέλεσης, το οποίο οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες σε θεατρικές, μουσικές και άλλες επιτελέσεις μπορούν αν θέλουν να αξιοποιήσουν. Αντί για αυτό, ωστόσο, η έννοια της οριακότητας έγινε κυρίαρχη στις ανθρωπολογικές (και όχι μόνο) προσεγγίσεις των επιτελεστικών τεχνών, οι οποίες θεώρησαν ότι κάθε μορφή επιτέλεσης διαθέτει μια τελετουργική διάσταση και ταύτισαν την οριακότητα με τις μεταμορφωτικές δυνατότητες αυτών των τεχνών. Το ενδιαφέρον των μελετητών στράφηκε σχεδόν αποκλειστικά στους τρόπους με τους οποίους η επιτέλεση διαμορφώνει και αναδιαμορφώνει τα σώματα, τις ταυτότητες και τις κοινότητες, εμπλέκεται με τους κοινωνικούς κανόνες και αλλάζει τους ανθρώπους και τις κοινωνίες. Αντί για μια πιθανή διάσταση, η οριακότητα έγινε μια ποιότητα που όλοι μπορούν σκόπιμα να παράξουν, ελπίζοντας ότι η δράση τους θα οδηγήσει στην επίγνωση και, συνεπώς, στην κοινωνική αλλαγή (η οποία σχεδόν αυτονόητα ταυτίζεται με την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης). Αντί να κατέχει έναν δομικά αόρατο, ενδιάμεσο, χώρο, η οριακότητα επιβάλλει τον εαυτό της στο δομικά ορατό προκειμένου να τραβήξει την προσοχή και να αμφισβητήσει το κανονιστικό. Αντί οι μελέτες να θεματοποιούν τις συχνά συντηρητικές επιδράσεις των οριακών συμπεριφορών, οι σχετικά σπάνιες περιπτώσεις ριζοσπαστικής μεταμόρφωσης θεωρήθηκαν

αναπόφευκτες και η οριακότητα μετατράπηκε στον αποκλειστικό χώρο και χρόνο της υπέρβασης και της ανατροπής.

Η εθνογραφία του Κυριακόπουλου ρίχνει φως στην αμηχανία των νεωτερικών και μετανεωτερικών υποκειμένων, θιασωτών και θιασωτριών της ρέιβ ψυχεδελικής σκηνης, αλλά και των ερευνητών και ερευνητριών, μπροστά στο απερίγραπτο και στο εξωπραγματικό: «αυτά τα πράγματα είναι μαγικά και δεν μπορούν να περιγραφούν εύκολα με λέξεις. Η εμπειρία που μπορεί να έχει κανείς είναι μοναδική», λέει η Χαρά και ο Λέανδρος ακούει τις λέξεις της ως μέσα που τον οδηγούν «στην καρδιά του trance ή του ρέιβ βιώματος», «ως βιούμενη λεκτική εκφορά μιας συλλογικής μνήμης». Με αυτό τον τρόπο, «οι μεταφορές γίνονται κυριολεξία και οι λέξεις εξωτερικά σύμβολα και συγχρόνως εσωτερική ουσία» (ό.π.: 66). Η διχοτομία ανάμεσα στο αισθητικό και το κοινωνικό, στο καθημερινό και το εξαιρετικό, στο συντηρητικό και στο ανατρεπτικό καταρρέει. Αυτό που μένει είναι το «επιτυχημένο ταξίδι» σε άλλους κόσμους, «σε αποκαλυπτικές, τεχνολογικές, υπερβατικές εμπειρίες, εναλλακτικές χρονογεωγραφίες, διευρυμένες αντιληπτικές ικανότητες, μυστικιστικές γνώσεις» (ό.π.: 87). Αυτό που μένει, δηλαδή, είναι τα υλικά των ονείρων από τα οποία είμαστε φτιαγμένοι εμείς, τα γλέντια και τα πανηγύρια, τα πάρτι, τα παιχνίδια και οι μύθοι μας. Αυτές οι καθημερινές περιπλανήσεις (κυριολεκτικές και μεταφορικές) μπορούν να είναι οι τρόποι και οι τόποι για να αποκτήσουμε επίγνωση, να θυμηθούμε και να επιλέξουμε αν θα αποκριθούμε με ευθύνη μπροστά στα «αμφιλεγόμενα παρόντα και στα επερχόμενα μέλλοντα» (ό.π.: 231).

Αναφορές

McKenzie, Jon. 2001. *Perform or Else. From Discipline to Performance*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.

Sheringham, Michael. 2006. *Everyday Life. Theories and Practices from Surrealism to the Present*. Οξφόρδη: Oxford University Press.

Storey, John. 2014. *From Popular Culture to Everyday Life*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.

Turner, Victor. 1977. «Variations on a theme of liminality». Στο *Secular Ritual*, 36-52. Άσεν/Άμστερνταμ: Van Gorcum.

Turner, Victor. 1974. «Liminal to liminoid in play, flow, and ritual. An essay in comparative symbology». *Rice University Studies* 60(3): 53-92.